

*Токар Маріан Юрійович,
к.і.н., доц., докторант кафедри державного управління,
ЛРІДУ НАДУ, м. Львів
ORCID 0000-0001-8426-4481*

УДК 323.21+061.2-021.142.3

doi 10.34213/db.19.02.11

МІСЦЕ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ В РОЗВИТКУ СИСТЕМИ КООРДИНАТ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА

Зроблено спробу висунути гіпотезу про важливість самоактуалізації громадської організації в розвитку системи координат держави і суспільства. Обґрунтовано важелі та принципи її самоактуалізації як процесу позиціонування в державному середовищі та організаційного самовдосконалення. Наголошено на можливості реалізації гіпотези про місце громадської організації в системі координат держави і суспільства в Україні, що виконує функцію “дзеркала-випрямляча”.

Ключові слова: само актуалізація; система координат; держава; суспільство; громадська організація.

Постановка проблеми. Система координат держави і суспільства, на нашу думку, визначає певну реальність їхніх відносин, параметри впливу, динаміку, масштаби й маркери взаємодіючих елементів (інститутів, установ, організацій, соціумних інституцій тощо), які підживлюють функціонуючий процес державотворення. Головними дійовими особами в цьому середовищі, у нашому досліджуваному випадку з точки зору публічно-управлінських взаємин, зазвичай виступають органи державної влади, органи місцевого самоврядування та інституції громадянського суспільства. В умовах сучасного розвитку України, при наявності значних ознак гібридності демократичного режиму й нестабільного стану розвитку громадянського суспільства, інших внутрішньоекономічних і зовнішньополітичних чинників, постає нагальна проблема самоактуалізації громадської організації як універсального суспільно-корисного індикатора децентралізації та демократизації публічно-управлінських відносин у державі. Припускаємо, що у такому конструкті громадська організація може поставати як своєрідне “дзеркало-випрямляч”, що здійснює не тільки функції самоактуалізації суспільного загалу, а й коригує спрямовані на благо суспільства дії влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерельну основу пропонованої статті складають теоретичні праці класиків гуманістичної

психології Абрагама Маслоу [4] та Карла Роджерса [5]. Їхні погляди значно розширили розуміння теорій особистості й дають можливість припустити їх використання в інших людських сферах, чим ми і спробували скористатися. Нами також використано узагальнюючу працю про основні положення, дослідження й приклади теорій особистості, авторами якої є відомі американські дослідники Ларрі Х'елл і Деніел Зіглер [3]. Для обґрунтування ж авторської гіпотези автор послуговувався методологічним дискурсом професора Петра Петровського [1] і власними судженнями в раніше опублікованих матеріалах [2].

Метою статті є спроба обґрунтувати авторську гіпотезу щодо практичної необхідності самоактуалізації громадської організації в сучасних умовах розвитку системи координат держави і суспільства.

Виклад основного матеріалу. Перед тим, як перейти до пояснення гіпотези, маємо намір окреслити її дійових осіб та інші характерні особливості. Слід наголосити, перш-за-все, що авторське припущення хоч і є певним абстрактним уявленням, воно все ж не означає, що в конкретних реальних ситуаціях його неможливо апробувати чи зреалізувати на практиці. Більше того, вважаємо, що в сучасних умовах розвитку України воно є цілком реальним і практично вмотивованим. Авторська гіпотеза, яку слід розвивати і далі, є результатом опрацювання відомих теоретичних підходів гуманістичної психології, а саме в змісті теорій особистості А. Маслоу [4; 5] та К. Роджерса [6; 7]. Фактично ми екстраполюємо зміст деяких їхніх поглядів на сучасну систему координат держави і суспільства, змінюючи та розширюючи в основному аудиторію та головних дійових осіб. У центрі уваги ставимо не одну людину як особистість, а групу індивідів, які наділені особливими лідерськими, організаційними, інтелектуальними, креативними, іншими харизматичними рисами, що об'єднуються в громадські організації і ставлять перед собою державотворчі цілі. Ці інституції громадянського суспільства повинні позиціонувати себе в публічно-управлінських відносинах як суспільно-корисні організації. За цієї умови громадським організаціям, вважаємо, цілком під силу зайняти важливе місце в

розвитку нової української системи координат держави і суспільства.

Мотивуємо це тим, що в сучасних умовах розвитку держави постає актуальне питання місця й ролі самоорганізованих суспільних організацій, які більш широко відомі як громадські організації. Історія діяльності таких інституцій в Україні свідчить про те, що зміст їх актуальності в різних умовах розвитку національної політичної системи, динаміки політичних режимів, еволюції громадянського суспільства не однаковий, часом ситуативно актуалізований і безсистемний [2]. Разом із тим відзначимо, що громадські організації впродовж новітньої доби незалежності України постійно перебували в авангарді всіх хвиль протестних рухів і відігравали провідну роль у процесах українського державотворення. Тому можна упевнено говорити про те, що потрібність громадської організації у розвитку системи координат держави і суспільства є очевидною, хоча й недооціненою, а місце в сучасних процесах децентралізації та демократизації публічно-управлінських відносин держави й громадянського суспільства – значною мірою залежить як від внутрішніх, так і зовнішніх чинників їх мотивованої самоактуалізації.

На таку думку наштовхує сучасна ситуація в Україні, де функціонує гібридний демократичний режим із нашаруванням авторитарних і популістських тенденцій та низьким рівнем прагматичності сервісно-орієнтованої політики. Такий формат змушує не тільки державних службовців, політиків, але і громадських активістів, учених до пошуку оптимального змісту публічної комунікації між органами державної влади й інституціями громадянського суспільства. Адже ефективність їхньої взаємодії впливає на загальний характер і динаміку подальших державотворчих процесів. Значною мірою це залежить ще й від бажання та готовності громадських організацій, їхніх активістів і лідерів до надання необхідних суспільно-корисних послуг. Українські вчені намагаються випрацювати методологічні конструкти, які можуть мати практичне вираження в умовах сучасного розвитку державного управління, в тому числі із використанням методології суміжних наук [1, с. 88–157]. Відтак, постає питання самоактуалізації громадської організації, яка

завдяки своєму потенціалу, на наш погляд, може сприяти реалізації державотворчих цілей, тим самим запропонувавши державі ефективні партнерські послуги.

Враховуючи вищенаведені обставини видається можливим використання теоретико-практичного досвіду гуманістичної психології, зокрема теорій особистості, які дають, на наш погляд, добрі можливості для поширення їхнього змісту на систему координат держави і суспільства, де центральну роль відіграє не окрема людина, а група осіб, організованих у громадську організацію. Опрацьовані концепції та наше припущення підкреслюють помітну схожість в об'єктах вивчення та їх відповідну органічну цілісність і єдність, що дає можливість з оптимізмом розраховувати на отримання позитивних результатів у процесі дослідження. Зокрема, вважаємо надзвичайно близькою за сутнісним наповненням і змістовним спрямуванням концепцію самоактуалізації, яка знайшла своє яскраве відображення в ідеях таких відомих представників гуманістичної психології як А. Маслоу та К. Роджерс. Внесок учених у психологічні теорії особистості можна вважати революційним, оскільки закладені ними теоретичні знання значно розвинули засади персонології та змусили цілком по-новому трактувати природу людини, беручи до уваги використання її життєвого досвіду й творчого потенціалу. Відповідно до цього, ключовими ознаками гуманістичного напрямку в теорії особистості стали критерії особистісного зростання, прояву творчості, самовдосконалення, особистої активності, пошуку ідентичності, автономії, свободи і самоактуалізації [3, с. 480–481]. Останній критерій отримав одне із центральних місць в напрямі й переріс у концептуальну теоретичну тенденцію, що отримала назву теорії самоактуалізації особистості.

Наше припущення відштовхується від того, що всі названі вище якості людини сміливо підпадають під умовну характеристику умовного обличчя громадянського суспільства, яке найкраще еволюціонує за умов активної громадянської участі. Підтримуючи повністю судження А. Маслоу, що “зростання, самоактуалізація, прагнення до здоров'я, пошуки ідентичності й

автономії, потяг до прекрасного (та інші способи вираження прагнення “наверх”) зараз слід прийняти беззастережно як поширену і, мабуть, універсальну тенденцію” [4, с. 20], вважаємо, що названі складові сміливо можна проектувати (перенести) й на значно більшу, соціумно-організовану, кількість людей, якою ми вважаємо громадську організацію. У нашому розумінні виходимо з того, що теорія Маслоу підкреслює унікальність людини й наявність в неї потенціалу саморегулюючої та ефективної функціональності, а враховуючи те, що громадська організація є насамперед людською ініціативою організованої дії та реалізації певних спільних групових цілей за допомогою використання свого потенціалу, то вона не тільки здатна, а й вимушена проходити процес самоактуалізації з метою здійснення спільної з державою роботи в напрямку досягнення державотворчих цілей. Ці обставини дають можливість висунути авторську гіпотезу щодо необхідності самоактуалізації громадської організації в розвитку системи координат держави і суспільства. Це ключовий фактор позиціонування себе як потрібної для держави і суспільства інституції, яка стимулює розвиток громадянського суспільства й скеровує державу на виконання перед ним своїх зобов’язань (у даному випадку уявляємо громадську організацію, що функціонує як “дзеркало-випрямляч” дій влади – авт.). Іншими словами, якщо перефразувати Ж.-П. Сартра – організація людей (в даному випадку – громадська організація) є тим, “чим вона робить себе сама” [6, с. 15].

Саме компонент самоактуалізації нами взято на озброєння у поясненні феномену потрібності громадської організації в умовах сучасного розвитку системи координат держави і суспільства. А спроба розвинути вищеназвані теоретичні знання й поширити їх на іншу “аудиторію” (соціум) виходить з контексту динаміки розвитку громадянського суспільства, яке має бути мотивованим для пошуку шляхів реалізації загальнонаціональних цілей. Головний принцип, закладений в організації мотиваційного розвитку суспільства – це постійний рух, дія, розвиток. Систему координат держави і суспільства розглядаємо не як строго організовану теоретичну систему, а навпаки – щось динамічне, рухливе, що підкреслює її органічну властивість і

здатність до самоактуалізації та самовдосконалення. Саме ця ідея про постійну динаміку розвитку, постійний рух людини, яку ми проектуємо на громадянське суспільство, корениться в екзистенціалістичній концепції становлення [3, с. 483–484]. У даному випадку, вчергове підкреслюємо очевидну близькість названих теорій із нашим баченням самоактуалізації громадської організації, оскільки в центрі уваги також постає фактор відповідальності людини за свій вибір, прийняті рішення і дії.

Виходячи з цього, громадська організація виступає основним творцем своєї “поведінки” і керується власним потенціалом та життєвим досвідом. На наш погляд, основою вмотивованого входження в систему координат держави і суспільства для громадської організації є саме відчуття відповідальності та спроможності на суспільно-корисні дії. Громадська організація добровільно робить вибір щодо надання нею, скажімо, соціально-орієнтованої послуги із представлених в середовищі (або запропонованих державою) можливостей. Тому, виходячи з психологічної концепції становлення, громадська організація як органічне ціле ніколи не є статичною, а постійно перебуває в процесі становлення, оновлення, вдосконалення, розвитку. Враховуючи той факт, що громадська організація є доволі автономним громадським об’єднанням, який незалежний організаційно й діяльнісно від державних чинників, то вона, якщо себе позиціонує відповідно в системі координат держави і суспільства, зацікавлена в самоактуалізації, самовдосконаленні, а значить і в самореалізації свого потенціалу. Відтак, вона є відповідальною за реалізацію якомога більшої кількості своїх можливостей. А це надає особливого значення відчуттю постійного розвитку і повноцінного організаційного зростання. Тому громадською організацією в процесі її самоактуалізації рухає бажання стати відповідно до можливостей кращою (а), реалізувати свій потенціал, використати всі можливості, здібності, ресурси (б), досягти вершини потенціалу, що і є власне потребою самоактуалізації (в).

Значну допомогу в розумінні пропонованої проблеми, на наш погляд, може дати й феноменологічний підхід, який також екстраполюємо до ролі

громадської організації в розвитку системи координат держави і суспільства. Його сутність позичаємо з відповідного напрямку в психологічній теорії особистості, виведену К. Роджерсом [3, с. 529]. У даному контексті нам імпонує запропонована ним ідея, що поведінку людини, а в нашому випадку організації людей, можна розуміти лише крізь суб'єктивне пізнання ним/ними дійсності. На нашу думку, самоактуалізована громадська організація сприймає реальність, виходячи з певних обставин (дійсності), у яких відбувається розвиток держави і громадянського суспільства та здійснюється взаємодія між ними. Відтак, громадська організація шукає можливість самоактуалізації відповідно до умов зовнішнього середовища, а суб'єктивна здатність досягнути дійсність визначає відповідну її поведінку чи характер діяльності в конкретній ситуації. Тільки так громадська організація може адекватно відреагувати на запити держави і суспільства, оцінити свій потенціал та перспективи його реалізації в процесі державотворення. При цьому, суспільство, як і особистість, бачиться єдиним організованим та унікальним цілим, а громадська організація – інструментом, що виражає його інтереси. Тому, в даному випадку, важливим є і суб'єктивний досвід громадської організації, який можливо отримати тільки в дії, при виконанні певної мотивованої діяльності.

Для розуміння важливості самоактуалізації громадської організації в розвитку системи координат держави і суспільства цікавим є й обґрунтування мотивації її дій за даних обставин. У теорії А. Маслоу мотивація впливає на людину загалом, а потреба самоактуалізації виступає найвищим рівнем піраміди ієрархії її потреб. Очевидною, на нашу думку, є можливість застосування практично всієї схематичної піраміди Маслоу до розуміння мотивації громадської організації в розвитку системи координат держави і суспільства [3, с. 488]. Ефект мотивації діє на всю організацію загалом як на одне ціле. Вона також має природну властивість для позитивного зростання й самовдосконалення. Відповідно основною передумовою самоактуалізації громадської організації є можливість реалізувати свій потенціал та потреба її структурно-організаційного виживання, тобто доведення своєї

“профпридатності” перед державою і суспільством. Адже громадська організація завжди перебуває під постійним впливом зовнішніх факторів – вплив держави, політичної системи, суспільного середовища тощо. Тому й наше бачення змісту самоактуалізації громадської організації сутнісно орієнтує на конструктивний рух уперед, на розвиток, на вдосконалення й реалізацію свого потенціалу, що врешті є допоміжним чинником у процесі позиціювання інституції як серйозного суб’єкту публічно-управлінських відносин, здатного на досягнення державотворчих цілей. У підсумку, для процесу самоактуалізації громадської організації важливою є прагнення до досконалості й ідея про те, що вона сама визначає свою долю. Відповідно це є головною мотивацією її діяльності, спонукальною метою до активної самопрезентації, до постійної дії, руху. Адже втратити суспільству контроль над своєю долею – неприпустима розкіш.

На наш погляд, гіпотеза видається актуальною для стану нашого громадянського суспільства і його взаємин з державою ще й тому, що дає можливість громадській організації проявити свою ініціативу (особливо за умов інертності влади). У цьому контексті інституцією громадянського суспільства повинен рухати як природний життєвий інтерес, так і цілі досягнення успіхів заради кращого розвитку держави та суспільства. Останньому суб’єкту традиційно притаманний пошук кращого життя, вдосконалення механізмів взаємодії з державою для забезпечення реалізації власних інтересів. Тому процес самоактуалізації є природним виявом частини суспільства, в авангарді якого перебувають громадські організації.

Врешті щодо практичної складової, то звертаємо увагу на те, що в авторитарних політичних режимах процедура активності громадян часто є внутрішньо приглушеною, а ззовні подавляється чи контролюється владою й дає мінімальні варіанти на її реалізацію. Що стосується демократичних режимів, то тут тенденція до самоактуалізації виражається по-різному. Її можливості залежать від певних обставин, не всі з яких можуть бути однаково сприятливими. Зокрема, при стабільному і розвиненому демократичному

режимові мотиватором самоактуалізації громадської організації може виступати держава (часто взаємне вираження), яка пропонує своєрідний договір на виконання сервісно-орієнтованих послуг. А при нестабільній демократії, її гібридному різновиді з активною популістською позицією влади, мотиватором самоактуалізації переважно виступає суспільство, яке пропонує державі партнерство й послуги інституцій для реалізації державотворчих завдань. Розуміючи той факт, що практично не існує суспільства, яке б надавало оптимальні можливості для самоактуалізації всіх його членів [3, с. 496], усе ж вважаємо, що соціумне середовище повинне сприяти якнайбільшому розкриттю потенціалу громадської організації.

Як видно з вищесказаного, важливим фактором, що впливає на процес самоактуалізації громадської організації є середовище – політичне, соціально-культурне тощо. Незважаючи на спонукання до реалізації суспільного потенціалу за допомогою громадської організації, таку можливість реалізують не всі. Головна перешкода для процесу самоактуалізації – сильний негативний вплив потреби безпеки (за схемою ієрархії потреб Маслоу) [3, с. 496]. Як прийнято у всьому живому – спрацьовує інстинкт самозбереження. Особливо це стосується соціумів, які пережили тоталітарні та інші негативні впливи, поразки протестних рухів, переслідування режимів за свободу слова, критику влади тощо. У таких випадках виникає громадянський страх перед владою, який понижує індекс перспективної самоактуалізації активістів і громадських лідерів, що відповідним чином впливає на зміст діяльності громадських організацій. Разом із тим, багатьом громадським діячам та їх організаціям притаманний і страх перед можливостями, перед успіхом, що поширює серед них сумніви у своїх потенційних можливостях. Тому самоактуалізація громадської організації вимагає готовності до ризиків, помилок, відслідковування змін настроїв влади, усталених обставин, інколи навіть традицій. А необхідність перебування в полі зору системи координат держави і суспільства вимагає публічності, постійної відкритості до нових ідей і готовності до отримання нового досвіду.

Підводячи ризику під гіпотезою, хотілося б резюмувати, що в сучасній системі координат держави і суспільства громадська організація має добрі перспективи на отримання місця цінного суб'єкта державотворення. З одного боку держава потребує партнерських відносин із громадянським суспільством посередництвом громадських організацій, які можуть запропонувати сервісно-орієнтовані послуги й допомогти державі виконати свої зобов'язання перед суспільством. З іншого – суспільство саме мотивоване на реалізацію свого потенціалу за власним планом розвитку. Відтак, універсальним варіантом є поєднання можливостей всіх сторін, а роль громадських організацій у контексті використання суспільно-корисної дії в розвитку системи координат держави і суспільства є далеко не зайвою. Мотиваційний конструкт у такому випадку, як головний поведінковий механізм громадської організації, повинен стати її головним джерелом енергії. Також наголосимо на тому, що процес зростання (вдосконалення) як один із важливих критеріїв самоактуалізації є постійним і керованим явищем, а його динамічна процедура спрямована на повноту реалізації функціонального потенціалу суспільно-корисної громадської організації.

Висновки з даного дослідження і перспектив подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, у змісті гіпотези про самоактуалізацію громадської організації, яку варто й надалі розвивати, беремо до уваги такі компоненти і таку суб'єктивну реальність, які існують у конкретній системі координат держави і суспільства. Загалом вони зосереджені на процесі реалізації внутрішніх можливостей та потенціалу організації. Ставлячи перед собою важливі суспільно-корисні завдання інституціям громадянського суспільства цілком під силу акумулювати розвиток держави і суспільства в державотворчому руслі. Відтак самоактуалізація громадської організації розглядається як відповідальна, вмотивована й креативна суспільно-корисна процедура. Вона є активним процесом, який відповідає за те, що громадська організація завжди спрямована на виконання певної цілі. Одночасно це веде до її автономності та самодостатності, що й закладено в її природній суті. А перебування в стані постійної підвищеної напруги (в дії, в роботі) викликане природним бажанням самореалізації та самовдосконалення, що є змістом її самоактуалізації.

Громадянське суспільство має природний потяг до автономності, відповідальності та розвитку. Це породжує органічну можливість ефективної діяльності суспільно-корисної громадської організації, яка, на наше переконання, спроможна зайняти провідне сполучне місце в розвитку системи координат сучасних держави і громадянського суспільства. У цьому й полягатиме конструктивна складова реалізації громадською організацією своїх потенційних можливостей, які за певних обставин можуть виявитися стратегічними й суспільно затребуваними.

Список використаних джерел

1. Петровський П. М. Методологія наукового дослідження в галузі державного управління : навч. посіб. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2015. 240 с.
2. Токар М. Ю. Поетапний аналіз динаміки розвитку громадських організацій у контексті взаємодії держави і громадянського суспільства. Демократичне врядування : наук. вісник. Вип. 22 / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. URL: www.dv.lvivacademy.com (дата звернення: 08.08.2019).
3. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности: основные положения, исследования и применение. СПб. : Питер, 2001. 608 с.
4. Maslow A. Motivation personality (3-rd ed.). New York : Harper and Row Ed., 1987. 293 p.
5. Rogers C. R. A way of being. Boston: Houghton Mifflin, 1980. 395 p.
6. Sartre J. P. Existentialism and human emotions. New York: Philosophical Library, 1957. 96 p.

References

1. Petrovskiy, P.M. (2015). Metodolohiia naukovooho doslidzhennia v haluzi derzhavnoho upravlinnia. Lviv: LRIDU NADU [in Ukrainian].
2. Tokar, M.Yu. (2018). Poetapnyi analiz dynamiky rozvytku hromadskykh orhanizatsij u konteksti vzajemodii derzhavy i hromadianskoho suspilstva. *Demokratychnе vriaduvannia, issue 22*. Lviv: LRIDU NADU. URL: www.dv.lvivacademy.com [in Ukrainian].
3. Hell, L., Zigler, D. (2001). Teorii lichnosti: osnovnyie polozheniia, issliedovaniia i primieniia. St. Peterburg: Piter [in Russian].
4. Maslow, A. (1987). Motivation personality (3-rd ed.). New York: Harper and Row Ed.
5. Rogers, C.R. (1980). A way of being. Boston: Houghton Mifflin.
6. Sartre, J.P. (1957). Existentialism and human emotions. New York: Philosophical Library.

Tokar M. Yu.,

*PhD in Historical Sciences, Associate Professor,
Doctoral Student of the Department of Public Administration,
LRI NAPA, Lviv
ORCID 0000-0001-8426-4481*

The Place of Non-Governmental Organization in the Development of the Coordinate System of the State and Society

An attempt has been made to hypothesize the importance of self-actualization of public organization in the development of state and society system of coordinates. The levers and principles of its self-actualization as a process of positioning in the state environment and

organizational self-improvement have been substantiated as well. The realization of the hypothesis concerning the place of public organization in the coordinate system of the state and society in Ukraine is also emphasized.

The purpose of the article is an attempt to substantiate the author's hypothesis regarding the practical necessity of self-actualization of an NGO in the current conditions of development of the system of coordinates of the state and society.

In the context of the hypothesis of self-actualization of a non-governmental organization, we take into account those components and those subjective realities that exist in a specific system of coordinates of the state and society. In general, they focus on the process of realizing the organization's internal capabilities and potential. Setting important socially useful tasks for the institutions of civil society is quite capable of accumulating the development of the state and society in a positive direction. Therefore, self-actualization of a non-governmental organization is regarded as a responsible, motivated and creative socially useful procedure. It is an active process that is responsible for ensuring that a non-governmental organization is always committed to achieving a specific goal. At the same time, it leads to its autonomy and self-sustainability, which is inherent in its natural essence. Being in a state of constant high tension (in its activity and work) is caused by a natural desire for self-realization and self-improvement. Civil society has a natural drive for autonomy, responsibility and development. This gives rise to the organic possibility of effective activity of a socially useful NGO, which, in our opinion, is able to occupy a leading connecting place in the development of the system of coordinates of modern states and civil society. This will be a constructive component of realization of NGO's potential capabilities, which in certain circumstances may prove strategic.

Keywords: self-actualization; coordinate system; state, society; non-governmental organization.

Надійшла до редколегії 19.10.2019 р.

1995